PĪTERS ZEILE

JŌŅS TURKOPUĻS – RAKSTNĪKS UN PUBLICISTS

Foto no Latgales kultūrvēstures muzeja fonda

Jōņs Turkopuļs (1899. 1. XI 1939. 2. X) – vīns nu radzamōkajim 20. godusymta kulturas darbiņikim. Rakstnīks, publicists, Latgolas atbreivōšonas ceiņu daleibnīks (1919–1920). Pyrmais latgalīts, kurs īgivis augstōkū filologa izgleiteibu (1923) un magistra zynōtniskū grādu. 1923.–1939. g. Ludzas gimnazejas direktors. Paraleli itam atbiļdeigajam dorbam žurnalu »Zīdūnis« (1923–1924) un »Latgolas Škola« redaktors. 1934. g. avīzes »Zemes Bolss« (izgōja 18 numeri) izdevējs. Vīns nu Latgolas Tautas universitates dybynōtōjim, vaļdes prīkšsādātōja vītnīks. Mynātajā universitatē, kai arī pedagogu kursūs regulari lasejis lekcejas. Kūpā ar B. Spūli un M. Apeli sastōdejis losomū grōmotu Latgolas skūlom »Dzimtine« (1. klasei – 1929,1930; 2. kl. – 1930 un 3. kl. – 1931). Vōcis folkloru Latgolā, pētējis Preiļu pogosta izlūksni, materialus publicējis krōjumā »Filologu biedrības raksti« (1924, 1928). Kūpā ar cytim paleidzējis prof. J. Endzelīnam papyldynōt un pabeigt K. Mīlenbaha »Latviešu valodas vārdnīcu« (14,1923–1932), vōkt Latvejas vītu vōrdus, kas publicāti J. Endzelīna »Latvijas vietu vārdi« 2. daļā (»Kurzemes un Latgales vietu vārdi«, 1925).

Par J. Turkopuļa dzeivi, pedagogisku un zynōtniskū darbeibu detalizātōk asu rakstejs »Tāvu zemes kalendarā 2000«. Tōpēc pasakavēsim pi J. Turkopuļa kai literata un publicista. Itei darbeibas nūzare tur tikai vīnā ryndkūpā pīmynāta. Bet jei atseviška apskota cineiga tema, jo īļam lelu vītu jō darbeibā.

Lelōkais literarais dorbs, kas palicis rūkrokstā, ir romans »Slōga«. Nu tō žurnalā »Zīdūnis« (1931,6/7) ir publiceits tikai fragments »Petri«. Jys nav lels, tikai dažas lopaspuses. Bet, taipat kai zynomas vīlas nalela daleņa ar sovom īpašeibom spēj raksturōt vysu materialōs vīlas kūpumu, taipat itys fragments ļaun izdareit zynomus vyspōrynōjumus par vysu dorbu.

Raits, vīgli plyustūšs tālōjums laseitōju uzreiz īvad darbeibas vidē. Tei ir gleznaina un labi saradzama.

Lelī Petri mīreigi gulēja, īsamīguši kaupres klēpī, un nu tōlīnes ar sovom daudzajom sātom un jumtim izaskatēja kai čarvalaina vōts, kas izsōpējuse zaļajūs pīkalnes sōnūs. Poša pīkaļne voi kaupre, kai jū te sauce, stīpēs desmitim verstu, to vītom apauguse ar prīžu mežim, to izrūtōta ar labeibas šņūrem, un nu vokorim puslūkā aptvēre Petru azaru, kas lānai sleika ar sovim plašajim yudinim pi kaupres pakōjes.

Azara leļas golā, kur vairs nasasnīdze kaupres kolnōļi, kai izšpļauts uz zamōs krastmales, sēdēja Mozūs Petru cīms, kas ni leluma, ni izanessōnas ziņā navarēja leidzynōtīs Lelajim Petrim. Un tod tōli uz obom pusem klōjōs to pļovas un pūrōji, to sleika meži un alksnas, dūmōt, ka poša doba byutu gribējuse Petrus pacelt un atdaleit nu vysim citim cylvākim: »Te byus augt un plideitīs Petrim gon lelajim, gon mozajim, un nu šejīnes aizpiļdeit zemes vērsu Dīvam par gūdu un cylvākim par apsamīrynōšonu... (36.–37. lpp.)

Tōļōk autors kavejās pi minējumim un nūstōstim par obu Petru izcelsmi. Vīna nu bīžōk dzērdātojom legendom voi teiksmom ir taida. Senejūs laikūs pa kaupres ceļu braucis kaids bogōts kungs, kura sešus straujūs ērzeļus spējis savaļdeit vīneigi kučers, vōrdā Petris. Veirs miļzeiga auguma un naradzāta spāka. Leidza ar kungu braucis, sādādams karītē uz jumta. Ūtrs Petris mozs augumā, bet ar saprateigu un uz jūkim palaistu golvu. Jys kungam bejs dēļ laika kavēkļa kai štukrabs (nerrs) un spējis jo bīži kungu smīdynōt leidz osorom, leidz vādara žņaudzējam.

Nūsastōjuši kaupres molā, kur pušdīnēs lelais Petris nūtīsōjis trejs kukuļus maizes un nu azara nūdzērs vasalu spreidi yudiņa, laidušīs nūsasnaust: kungs karītē, obi Petri zemīnē uz zōleites.

Kungs un lelais Petris pēc pušdīnem dreiži vīn aizasnauduši, bet mozajam Petram mīgs pavysam nagōjis un jō jūkdora golvā radīs taids jūks. Jys saplēsis smylgas un jēmis kutynōt aizmygušajam lelajam Petram zam daguna, bet cilvēceņš naparedzējis, kas nu tō var iznōkt.

Lelais Petris kai sōcis škaudeit un tik brīsmeigi, ka zyrgi pasacāluši uz pakaļkōjom un tod kai visuļs rōvušīs ar vysu kungu gar kaupres molu uz prīšku. Vēļ tagad varim redzēt kaupres molā izsystas vairōkas dūbes, kur lākdami atsaspāruši satrokōtī ērzeli... Izatraucis nu mīga, lelais Petris un, radzādams, ka kungs un zyrgi